

**КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВНЗ В
УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Розвиток людської цивілізації в перших десятиліттях ХХІ ст. супроводжується значними змінами глобалізаційного характеру, інформаційною та технологічною революціями. Відповідно перед кожною особистістю постали нові виклики та вимоги, їй необхідно не просто реагувати на них, а обирати при цьому відповідальні рішення та успішні стратегії виживання і розвитку.

Трансформаційні процеси в різних сферах людської діяльності привели як до зростання потреби у знаннях, так і до створення нових засобів їх здобуття. Інформація та ідеї проходять безперервну перевірку часом. Стрімкий розвиток техніки та інформаційних технологій задає нові вектори розвитку системи освіти. У зв'язку з цим антропологічна складова інформаційної революції зумовила й потребу подальшого вдосконалення самої людини, насамперед її мислення, задля необхідної адаптації та орієнтації в суперечливих умовах буття.

Існує авторитетна думка, що саме критичне мислення складе серцевину глобальної освітньої реформи у ХХІ ст., оскільки воно є фундаментом суспільних перетворень сьогодення загалом. Дух критицизму стає модусом постнекласичної парадигми освіти [6, с.31]. Як слушно зауважив А. Швейцер, «тільки те, що народжене мисленням та звернене до мислення, може стати духовною силою для всього людства. Тільки те, що переломлюється в мисленні багатьох людей і при цьому сприймається як істина, володіє силою переконання, що природно передається та не вичерпується. Тільки за умови постійного апелювання до мислячого світогляду можуть пробудитися всі духовні здібності людини» [11, с.51]. Зважаючи на перелічене, у своєму дослідженні ми спробуємо з'ясувати роль критичного мислення у фаховій підготовці спеціалістів інженерно-технічних спеціальностей у ВНЗ.

Потрібно сказати, що наукове обґрунтування категорії мислення з позицій його критичної складової має давню традицію. Ще в античні часи її започаткували грецькі мислителі Сократ, Платон, Ксенофонт. Пізніше цю категорію як науково-філософську проблему та одночасно механізм впровадження ідеї формування вільної особистості в суспільстві розглядали у своїх вченнях представники епохи Просвітництва Дж. Локк, Д. Юм, Ф. Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант. У новітній період фундаментальні наукові теорії розвитку мислення запропонували М. Гайдеггер, Дж. Дьюї, Е. Фромм, Х.-Г. Гадамер та ін. [1, с.36-37]. Особливе місце у цьому переліку займає розробка феномена мислення і представниками такого філософського напрямку як критичний раціоналізм, основоположником якого був К. Поппер [10, с.309].

Якщо дещо узагальнити, то з точки зору сучасної філософії критичне мислення – це самокерований процес відображення і створення втілених у продуктах культури образів не тільки почуттєвого, але й логічного або інтуїтивного

мислення і творчої фантазії. Воно радикально змінює характер відображення за рахунок привнесення в його зміст елементів новизни, передбачає оригінальну й високопродуктивну підконтрольну йому діяльність від постановки до вирішення проблеми, продукування ідеї, яка стає основою відображення і створення модернізованих образів культури іншими суб'єктами інноваційної діяльності [3, с.48].

Філософський спадок у вивченні фундаментальних основ критичного мислення відкрив для педагогіки вищої школи широкий простір для формування нових теоретико-методологічних підходів. Сьогодні значення терміну «критичне мислення» в освітній діяльності зазнало суттєвих перетворень. В існуючих реаліях інформаційного суспільства його намагаються вживати для означення практичного застосування наукового підходу у вирішенні професійних та особистісних проблем.

Серед сучасних теоретиків та практиків, котрі розглядали упровадження основ критичного мислення під час викладання філософських дисциплін в університетській освіті, був М. Ліпман. Освітній процес, на думку педагога, передбачає постановку двох ключових завдань – трансляцію знань та культивування мудрості. При цьому мудрість – не просто набір інформації та знань, а насамперед вміння розмірковувати [8, с.301].

М. Ліпман утверджував погляд на застосування критичного мислення в стінах навчального закладу не тільки як форми теоретичного пізнання, але й як необхідного інструмента вирішення різноманітних практичних проблем, у тому числі в науковій та професійній діяльності. Американський дослідник виділяв такі складові етапи у осмисленні практики: критику практики своїх колег, самокритику, корекцію практики інших та самокорекцію. Створивши доволі цілісну педагогічну концепцію, М. Ліпман доводив, що саме за допомогою критичного мислення студент зможе реалізуватися як особистість, стати повноцінним, дієвим суб'єктом та фаховим спеціалістом [8, с.302-303].

Реформування освітньої галузі в умовах інформаційного суспільства знайшло широке відображення в розробках іншого американського мислителя Р. Пауля. Сучасні проблеми в сфері вищої освіти він описує наступним чином: «Фундаментальними особливостями того світу, в який наші студенти входять сьогодні, є пришвидшені зміни. Це світ множинної інформації, яка при цьому швидко застаріває. Це світ, де ідеї постійно реструктуруються, проходять перепроверку і переосмислення; світ, де ніхто не може вижити з одним простим способом мислення, де власне мислення потрібно постійно адаптувати до мислення інших, де варто поважати прагнення до ясності, точності й ретельності, де навички роботи повинні постійно розвиватися і удосконалюватися. Ніколи раніше ми не стикалися з такою реальністю. Ніколи раніше система освіти не готувала студентів до такої динаміки змін, непередбачуваності, складності» [9, с.20].

Поряд з констатацією труднощів, із якими зіткнулися педагоги та студенти в умовах соціокультурних трансформацій, Р. Пауль пропонує свої відповіді на новочасні суспільні виклики. У недалекому майбутньому, прогнозує вчений, головним капіталом буде вже не сама інформація, а її ефективний виробник. Як наслідок, здібності до переробки інформації будуть підвищуватися в ціні, а навички критичного мислення стануть запорукою успіху особи в інформаційному

суспільстві. Сучасний світ, наголошує Р. Пауль, потребує безперервного вдосконалення навичок мислення [8, с.304].

Наведені вище в узагальненому вигляді деякі з найактуальніших тенденцій світової філософії освіти кін. XX – поч. XXI ст. чималою мірою стосуються й національного освітнього простору. На думку В. Кременя, його модернізація, серед інших кроків, має передбачати «перехід від кваліфікації до компетенції, яка дає змогу знаходити рішення в будь-яких професійних та життєвих ситуаціях, що уможлиблює діяльність освіченої особистості незалежно від локального чи глобального контексту ринку праці» [5]. Іншими словами, йдеться про утвердження компетентнісного підходу в університетській освіті. Як відносно нова й перспективна парадигма підготовки кадрів у вищій школі в Україні, вона проявляється у формуванні компетентностей майбутніх фахівців та акценті на розвитку творчого потенціалу студентів. Під компетентністю науковці переважно розуміють сукупність якісних професійних характеристик, спосіб мислення особи як фахівця, здатність ефективно реалізовувати в професійній діяльності отримані знання, вміння та навички, успішно розв'язувати складні проблеми, які виникають при засвоєнні нових сучасних інформаційних технологій [4, с.52].

Зрозуміло, що формування будь-яких компетентностей в стінах вищого навчального закладу, в тому числі технічного профілю, вимагає відповідної культури мислення як тих, хто навчає, так і тих, хто навчається. Освітні процеси у вітчизняних ВНЗ мають базуватися на вільному розвитку суб'єктів навчальної діяльності, утвердженні раціональних способів пізнавальної діяльності, у структурі якої має домінувати критичний підхід [2, с.69].

Розвиток критичного мислення у студентів інженерно-технічних спеціальностей можна досягнути комплексом заходів, що спрямовані на тренування аналітичних, творчих, дослідницьких навичок. Результатом цього має стати формування відкритої та гнучкої раціональної здатності особистості оперативно реагувати на виклики сьогодення, а також здатності до рефлексії, моральної та соціальної відповідальності. Майбутній фахівець, який наділений таким типом мислення, матиме більше шансів на життєвий успіх, соціальну затребуваність на ринку праці, уміючи критично осмислювати проблеми, обирати з низки альтернатив правильні рішення, розпізнавати протиріччя та парадокси тих чи інших процесів і явищ в сучасному інформаційному суспільстві [7, с.22].

Якісні зміни у фаховій підготовці спеціалістів, формуванні їх професійної компетентності не можливі без підвищення якості викладання у вищій школі. Одним з актуальних викликів у роботі викладача університету сьогодні є необхідність переосмислення змісту навчальних дисциплін і методів навчання, привнесення в професійне мислення ознак креативності й критичності. Це допоможе студентам виробити в собі такі властивості сучасного мислення, як інноваційність та критичність. Таким чином, завданням кожного, хто займається навчанням і вихованням інших, є перетворення підопічних у критично мислячих особистостей [2, с.71].

Важливо розуміти, що упровадження основ та елементів критичного мислення у педагогіку вищої школи повинно мати неперервний та цілісний характер. Викладання у технічному ВНЗ дисциплін суспільно-гуманітарного, психолого-педагогічного, науково-практичного й фахового циклів, просякнуте наскрізним

критичним мисленням, сприятиме зростанню як загального розвитку студентів, так і підвищенню їх професійної підготовки.

Активне включення критичного мислення у пізнавальну діяльність вимагає від її суб'єктів уміння застосовувати різні методи наукового освоєння дійсності. Студенти інженерно-технічних спеціальностей повинні передовсім мати у своєму арсеналі такі загальнонаукові методи та прийоми, як аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, моделювання, аксіоматичний. У межах означеної проблематики доцільним є й використання філософських методів та підходів: діалектичного, метафізичного, раціоналістичного, ірраціоналістичного, матеріалістичного, ідеалістичного, герменевтичного та ін. [7, с.20].

Безумовно, що в рамках даного дослідження складно повністю викласти усі сутнісні ознаки критичного мислення та всебічно розкрити його місце в сучасних освітніх процесах. Разом із тим доконаним фактом є те, що без здатності критично мислити й діяти, за відсутності готовності критично сприймати світ та самого себе в умовах нової інформаційної цивілізації людина ХХІ ст. просто не зможе стати активним суб'єктом суспільно-історичного процесу. Для майбутніх фахівців, які здобувають освіту у стінах вищих навчальних закладів, оволодіння елементами критичного мислення як своєрідної форми самовдосконалення мисленнєвої діяльності на основі певних стандартів є ще й важливою складовою формування професійної компетентності – ключового інструмента успішної життєвої особистісної реалізації.

Список використаних джерел

1. Архіпова Є. О. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства / Є. О. Архіпова, О. В. Ковалевська // Гуманітарний часопис. – 2012. – № 2. – С. 34-38.
2. Бондар В. І. Критичне мислення в контексті внутрішньої й зовнішньої свободи людини / В. І. Бондар // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія. – 2014. – Вип. 36. – С. 68-75.
3. Бондар В. І. Критичне мислення суб'єктів наукової й практичної діяльності / В. І. Бондар // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. – 2012. – Вип. 36. – С. 45-51.
4. Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді: монографія / кол. авт.: М. Михальченко (керівник), Т. Андрущенко, В. Баранівський, О. Бульвінська та ін. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 520 с.
5. Кремень В. Філософія освіти ХХІ ст. / В. Кремень // Освіта України. – 2002. – 28 грудня. – № 102-103.
6. Рижак Л. Університетська освіта в ХХІ сторіччі: філософсько-синергетичний аспект / Л. Рижак // Вісник Львівського університету: Серія філософські науки. – 2009. – Вип. 12. – С. 26-35.
7. Твердовська О. В. Критичне мислення як чинник розвитку обдарованості людини в сучасних соціокультурних трансформаціях / О. В. Твердовська // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 7. – С. 19-22.
8. Терно С. О. Критичне мислення – середньовічна відсталість? / С.О. Терно // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип. 37. – С. 301-306.

9. Тягло А. В. Критическое мышление: проблема мирового образования XXI века / А. В. Тягло, Т. С. Воропай // Постметодика. – 2001. – № 3 (35). – С. 19-26.
10. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова). – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
11. Швейцер А. Благоговение перед жизнью: Пер. с нем. / Сост. и посл. А. А. Гусейнов; общ. ред. А. А. Гусейнова и М. Г. Селезнева. – М.: Прогресс, 1992. – 576 с.

Анотація

Стаття присвячена з'ясуванню змісту критичного мислення як суттєвого елемента діяльності людини в сучасному інформаційному суспільстві. Проаналізовано значимість використання студентами інженерно-технічних спеціальностей критичного мислення, що є обов'язковою складовою формування професійної компетентності.

Ключові слова: критичне мислення, професійна компетентність, інформаційне суспільство, освіта.

Abstract

The article focuses on the content of critical thinking as an essential element of activity of a person at the modern information society. The article deals with the analysis of the importance to use critical thinking as a mandatory component of forming professional competence among the students of engineering specialties.

Keywords: critical thinking, professional competence, information society, education.

УДК 172. 1

М. М. Палагнюк
(м. Івано-Франківськ)

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НАФТОГАЗОВИХ КАДРІВ

XX сторіччя показало, що у проблемі відповідальності інженера перед історією та людством слід відрізнити позицію інженера-дослідника від позиції інженера-практика. Однак прогресуюче знелюднення технічної діяльності, на жаль, як зауважує В. Попов «породжує думку, згідно з якою сучасне індустріальне суспільство неминуче формує «інструментально-техніцистський розум» інженерно-технічних працівників» [13,42]. Вітчизняні фахівці відзначають, що інженер з «інструментальним розумом» може діяти як позбавлений гнучкого й нормального людського інтелекту робот, який не зважає на людину й підпорядковує все інтересам техніки та виробництва. Звичайно несправедливо приписувати подібний стиль мислення всьому корпусові інженерів як і те, щоб перекладати на технічних працівників відповідальність політиків та юристів.

У різних формулюваннях і підходах дана проблема відобразилась у працях як західних дослідників, зокрема Н. Аббаньяно, Х. Арентт, Ю. Габермаса, Т. Еріксена,